

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A csomakőrösi faháncskalap. Ez a napernyő nagyságú nyári háncskalap tartósságával és olesóságával az egész országot meghódította. Aránylag gyorsan és könnyen készül, s ezért a csomakőrösiek legkedveltebb, de egy-szersmind legjövendőmezőbb háziipara.

Egyenesnövécsű, *csögnélküli*, síma nyárfából készítik. A nyárfát ledöntés után tetszésszerinti hengerekbe fűrészelik. A fa vastagsága 18–25 cm-ig terjedhet (A tapasztalat szerint a vastagabb fából szíjasabb, tehát tartósabb forgács kerül ki, mint a vékonyabb törzsű fából). A hengereket *cirkulán* 25 mm vastagságú deszkalapokra vágják ki. A faháncs minősége attól függ, hogy ezek a deszkalapok a hengerfa melyik részéből valók. Minél közelebb esnek a fa beléhez, annál *poronyóbb*, lazább, annál gyengébb minőségű anyagot tartalmaznak. Ezután következik a deszkalapok legyálulása, *letisztítása* mindkét oldalon. Ez úgy történik, hogy a *fokára állított deszkát a hasítóval* jó mélyen bevágják, s azután a bevágásig gyalulják. Minden egyes gyalutasztásra három, illetőleg *egy késű vágóval* két szélesebb forgácspántlika esik le. A kikerült forgácsszálak egyenletességét a jól beállított gyaluvas biztosítja. Vastagságuk $\frac{1}{4}$ mm. A férfiak munkája a kalap háncs-anyagának elkészítésével véget ér.

A háncsanyag egy részét, ha *színes* vagy *kombinált* kalapot akarnak kötni, pecco vízfestékkel különböző színűre festik. A festés munkájától kezdve a kalapkészítést női kéz veszi át. A festés a megszokott módon történik. A festéket vízben feloldják, felforrallják, majd a forgácsot beledobják s öt percig főni hagyják. A *levit* állandóan keverni kell, hogy a háncs színe egyenletesen *eröss* legyen. A szárítás nem sok ideig tart, mert a fél-nedves háncsból már is kötni kezdik a háncsszalagot.

A kötés háromféle lehet. Első a *simma kötés*. Öt szál háncsból *fonják egybe*. Minden háncspántlika *felső fele* síma (a gyaluvas simított *oldal*), *alsó fele borzos* (a gyaluvas által *felvett oldal*). A kötés úgy történik, hogy a *jobb kéz felire* teszik a borzas felületű forgácsokat, bal kézre a simákat. Mindig ott *bujtassák* egyiket a másik fölé, ahol három szál van. Amikor a forgács pántlika hossza véget ér, az új szálát a másik vége alá dugják be. A kötés 5 mozzanatból áll. Első mozzanat: az ötödik háncsot a negyedik alatt s a harmadik fölött 45 fokos szögben behajtják. Második mozzanat: az első forgácsot a második alatt s az ötödik fölött, harmadik mozzanat: a negyedik forgácsot a harmadik alatt s az első fölött, negyedik mozzanat: a második forgácsot az ötödik alatt s a negyedik fölött, ötödik mozzanat: a harmadik forgácsot az első alatt s a negyedik fölött, hajtják be. A kombinált kalapban 2–3 háncspántlika színes, a többi féhéren marad. A mintákat azáltal teszik változatossá, hogy hol az első és harmadik, hol a második és negyedik, hol csak az ötödik háncs színes. Ezt sokféleképpen lehet változtatni, eszerílni. — *Második* kötési minta a *nagy cakkos*. 4 szál háncsból *fonják egybe*. Itt is jobb kézre veszik a borzas, balra a síma háncspántlikákat. Első mozzanat: az első forgácsot 45 fokos szögben behajtják, majd második mozzanatként a második és harmadik forgács alatt s a negyedik fölött a már megfonott szalagra ráhajtják. Ez a ráhajtás itt derékszögben történik. Harmadik mozzanat: ugyancsak az első forgácsot most az ellenkező oldalon a negyedik alatt s a harmadik fölött 45 fokos szögben behajtják. Negyedik mozzanat: most a negyedik háncsot 45 fokos szögben az első és harmadik alatt s a második fölött hajtják be. — *Harmadik a kis cakkos*. Ennek kötése megegyezik a nagy cakkoséval, csak keskenyebb háncsból készül.

Utolsó művelet a bármilyen hosszúságig fonható háncesszalag felvarrása. Ez rendes varrógéppel történik. A felvarrás a *fejtetőn* kezdődik azzal, hogy a háncesszalagot a végén 4 cm hosszúságban *betűrik*. Azután a forgácsszalagot a *szélin bujtatva* körös-körben varrják fel. Mikor három kört körülvarrnak, a külső szélet felhajtják s így varrnak még hozzá kb. négy *sort*. Mikor a fejtető elkészül, az egészet *kifordiccsák*, *szárnyszélet engednek*, s az így ki-türt szegélyhez körben a kívánt nagyságig varrják a szárnyat.

A faháncesszalap esomakörösi találmány. Feltalálója, TELEKI GÉZÁNÉ LÉVAI JULIÁNNA asszony (48 éves, most Nagyalambfalván, Udvarhelymegye) lakik. Egy hárszalap láttára kezdte fogni a faháncesszalagot, de *viesszacspedve* és kézzel varrva. — 1935 óta ez a háziipar igen sok esomakörösi kiscgazdának nyújt biztos megélhetési forrást, nem egynek birtokgyarapítási lehetőségét is.

DEBRECZY SÁNDOR

A szamosfalvi Mikola-udvarház. A XV—XVI. század fordulójának okleveles anyagában elég gyakran bukkan fel a „domus et curia nobilitaris” kifejezés a nemesi ház és telek jelöléseként. E házak nagyobb része akkor még bizonyára fából készült, de már a kőanyag sem tartozott a ritkaságok közé. A kő felhasználása nemesak állandóbb jellegű, hanem egyszersmind magasabb színvonalú építkezésre is enged következtetnei. Az épület értékét lényegesen emelő kőanyagot az oklevelek rendszeresen külön kiemelik. Anna királyné egyik okleveléből értesülünk például, hogy titkárának, Zalay Tamásnak Cegőn kőből épült háza állt 1505-ben.¹

A szűkszavú említésekben azonban nem tűnik ki, hogy milyenek lehettek szerkezetükben, beosztásukban ezek a nemesi kőudvarházak. Barlabássy Lénárd alvajdának egy Tordán 1620-ban kelt levele² a felvetett kérdésre legalább nagyjából feleletet ad. Megtudjuk belőle, hogy Gyerőfy László Gyerővásárhelyről és Gyerőfy Miklós Szamosfalváról szamosfalvi Mikola István kérésére a következőket jelentik: „quod dum superioribus retroactis annis Bona et Iura possessionaria Egregiorum Stephani et Lasdislai Mykola ubi libet habita... inter eosdem dividissent et sequestrassent, de domo lapidea unam Stubam et quandam aliam domum penes ipsam situatam in super celarium sub eadem domo existentem necnon directam et aequalem medietatem fundi curiae praefatae domus lapideae praefato Ladislao Mykola; Annotato vero Stephano consimiliter Mykola de dicta domo lapidea unam Testudinem in wlgari Bolth vocatam assignassent, eomodo, ut penes ipsam testudinem de communibus Bonis et Iuribus possessionariis similiter communibus expensis unam Stubam lapideam erigi et construifacere debeant. In super domum antiquam simulcum celario et aliam medietatem fundi curiae praedictae praefato Stephano Mykola relinquissent. Hoc non praetermisso, quod lapides et cementum ad dictam Stubam annotati Stephani Mykola sufficientes per unius anni ambitum a tempore ordinationis communiter adducifacere debeant.” Ha pedig valamely fél a feltételeket nem tartaná meg, 200 forinttal elmarasztalandó.

Annak ellenére, hogy az oklevél nem jelöli meg kifejezetten a szóban forgó kőház hollétét, kétségtelennek kell tartanunk, hogy a Mikolák szamosfalvi udvarházának épületeiről van szó. Gyerőfy László és Miklós jelentése.

¹ Székely Nemzeti Múzeum Törzsgyűjteményében Anna királyné 1505. január 10-én kelt oklevele. Fényképe az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának Leica-gyűjteményében.

² Dl. 27126. Fényképe no.